

karneval 1927. godine *krnju* napravio poznati kipar Ivan Rendić i da je *krnje* tako stigao parobrodom s Brača, ali i da je bilo problema sa spaljivanjem jer je lutka bila napravljena od gipsa... Podaci o kontroli karnevala ponekad zapanjuju: dvadesetih i tridesetih godina ovog stoljeća država je izdavala posebne legitimacije za maškare i naplaćivala takse. Iz knjige je lako uočljiv univerzalni karakter splitskih poklada i sudjelovanje svih gradskih staleža, a donekle su primjetne i promjene uvjetovane političkim i ekonomskim situacijama.

Posebnu vrijednost *Splitskih karnevala* predstavlja reprint "osuda i osmrtnica proti Splitskom Krnji" [od 1895. do 1901] koje je prepisao i objavio 1900. i 1901. Neurastenik poznati advokat i gradonačelnik Vicko Mihaljević. Barasovi *Splitski karnevali* vrijedni su ne samo kao prilog kulturnoj povijesti Splita, nego i kao folkloristički izvor u užem smislu, ne samo za podatke o maškarama i plesovima nego i za usmeno i pučku književnost vezanu uz poklade. O tome su inače gotovo svugdje informacije vrlo oskudne. U tekstu I. Kovačića, na primjer, nalazimo riječi *pokladne* pjesme pjevane u splitskim karnevalima s početnim stihovima:

"Ide krnje priko Rive,
obe su mu noge krive [...]"

IVAN LOZICA

Leopold Kretzenbacher,
Griechische Reiterheilige als Gefangenengenretter, österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Sitzungsberichte, 421. Band, Wien 1983, 78 str. + 6 slika.

Kao što je naznačeno u naslovu ove studije, koji bi u prijevodu glasio "Grčki sveci-konjanici kao izbavitelji zabljenika", obradio je poznati obradivač

pučke legende L. Kretzenbacher motiv izbavljanja iz ropstva koji se javlja na nekim likovnim prikazima triju svetaca, i to sv. Jurja, sv. Dimitrija i sv. Nikole. [Termin "grčki" nije možda sasvim adekvatan jer je u današnjem smislu te riječi grčki svetac jedino sv. Demetrije.] Najviše prostora posvetio je autor jednom od najpopularnijih svetaca srednjega vijeka sv. Jurju [str. 7-35] o kojemu govori u prvom poglavju pod naslovom *Sankt Georg mit dem Jüngling auf dem Streitross* [Sveti Juraj s mladićem na borbenom konju]. Razgledavajući crkve i manastire Srbije, Makedonije, Bugarske i daljnog jugoistoka, autor je zapazio da je sv. Juraj, uz uobičajeni prikaz kao vitez na konju koji kopljem probada zmaja i oslobađa kraljevu kćer, vrlo često prikazan s nekim mladićem koji sjedi za njim na konju, a u uzdignutoj desnici drži neku orientalnu posudu [ibrik]. Prvi putokaz za rješenje ove likovne zagonetke, kojoj odgovara nije našao u postojećim katalozima likovne umjetnosti, pokazala je autoru neka bugarska monahinja. U razgovoru s njom autor je naime saznao da se radi o prikazu mladića kojega sv. Juraj izbavlja iz turskog ropstva i vraća njegovim roditeljima. Potvrdu za takvo tumačenje našao je kasnije autor u legendarnoj literaturi, i to u tri grčke legende. Prvu legendu izdao je J. B. Aufhauser [Miracula S. Georgii, Leipzig 1913] na osnovi jednog rukopisa iz 16. st. s čitanjima iz jednog pariškog rukopisa iz 11. st. i drugih izvora. Prema toj legendi koja nosi naslov *De iuvene Paphlagonensi capto upali su u Paflagoniju Agarcni, tj. Saraceni* [prema jednom mlađem rukopisu s Atosa bili su to Turci] koji su pobili i porobili narod, poštdevči zbog njegove ljepote jedino jednog mladića kojega su odvukli iz crkve sv. Jurja u ropstvo. Njegove žarke molitve uslišava sv. Juraj koji ga u snu vraća u crkvu iz koje je otet.

Druga legenda iz 11. st. pod naslovom *De filio ducis Leonis* opisuje kako je za vrijeme provale "zapadnih poganskih naroda" [Bugara, Madara, Međjana, Skita i Turaka] otet sin paflogo-

nskog vojskovođe Leona imenom Juraj. Odgovarajući na suze roditelja i mladića koji su osobito štovali sv. Jurja, sv. Juraj se javlja mladiću upravo u času kad ovaj izlazi iz kuhinje svoga gospodara s vrćem za toplu vodu u ruci i odvodi ga na konju kući gdje je upravo u toku svečanost u čast svećeva blagdana.

Treća legenda *De iuvene Mytilenaco capto* prema jednom atoškom rukopisu i vatikanskom iz 1542. g. po svom je sadržaju posve slična prethodnoj, samo je promijenjeno poprište događaja [grčki otoci Mitilena i Kreta] i imena osoba.

Proučavanje spomenutih legendi osim što je donijelo rješenje likovne zagonetke sv. Jurja s dječakom na konju, navelo je autora na pretpostavku o prvenstvu teme s mladićem pred temom sa zmajem. Tema, naime, s mladićem, koja je, doduše, likovno zabilježena tek od 14. st., pismeno je fiksirana stoljeće ranije nego tema sa zmajem [12. st.]. Preko te činjenice ne bi, prema autoru, trebalo olako prijeći pogotovo ako se uzme u obzir da je tema s mladićem postojala i kao samostalni likovni prikaz, tzv. "autonomno oslobođanje dječaka" [die autonome Knabenrettung]. Do simultanog prikazivanja obaju čudesa [miraculum duplex] došlo je kasnije, a imalo je svrhu da se pokaže kako je mnogoazivani svetac pomoćnik u raznim nevoljama.

Na kraju se autor zadržao na bugarskoj umjetnosti u kojoj je u vrijeme "narodnog preporoda" u 19. st. došlo i do rascvata ove teme u raznim likovnim tehnikama, od kojih je posebice grafika mnogo pridonijela kultu narodnog sveca, oslobođitelja zarobljenika, kakav je uz sv. Jurja i sljedeći svetac sv. Demetrijije o kojem je govor u idućem poglavljju pod naslovom: *Hagios Demetrios rettet den afrikanischen Bischof aus seiner Gefangenschaft bei den Slawen* [Sveti Demetrijije oslobođava afričkog biskupa iz njegova zarobljeništva kod Slavena, str. 36-56].

Analizirajući jednu sliku u drvo-rezu iz bugarske škole Samokova [19. st.]

na kojoj su zajedno prikazani sv. Juraj i sv. Demetrijije, autor zapaža paralelizam između ta dva prikaza. Oba sveca prikazana su na konju zajedno s nekim muškim likom i s kopljem uperenim protiv neprijatelja. Za razliku od sv. Jurja s kojim na konju jaše neki mladić, kod sv. Demetrijija je to bradati stariji čovjek u biskupskom odijelu, a umjesto zmaja nalazi se pod konjem sv. Demetrijija neki čovjek s isukanim mačem. Ovdje su također spojene u jedno dvije različite tradicije iz čudesa "velikomučenika" sv. Demetrijija kojega Solun slavi kao zaštitnika svoga grada, a koji je mučeničku smrt podnio oko 303. g. u Sremskoj Mitrovici. Prema VI. gl. knjige Miracula s. Demetrii koju je u 7. st. sastavio nadbiskup Ivan I Solunski, Demetrijije je izbavio iz ropstva biskupa Kiprijana iz mjesta Thenai na sjevernoj obali Afrike [danas Henchir Tina] kojega su na putu u Konstantinopol zarobili "divlji Slaveni". U ovoj se međutim legendi Demetrijije ne javlja kao konjanik, pa nam u pomoć za tumačenje slike dolazi druga knjiga Miracula anonimnog pisca iz 7. st. gdje se u *laudatio in summa* navodi da je među ostalim Demetrijije izbavljao zarobljenike javivši im se kao konjanik i posadivši ih na konja doveo do svojeg rodnog Soluna. Kao vitez konjanik izričito je opisan Demetrijije u tamničarevu izvještaju na drugom mjestu legende. Čovjek na kojega je Demetrijije uperio kopljje trebao bi, prema autoru, biti bugarski car Kaljan koji je pao pod Solunom 1207. g. za vrijeme opsade Soluna. Naime, pobjedu nad Bugarima pripisivali su tada Solunjani svom zaštitniku sv. Demetrijiju.

Kada je došlo do simultanog prikazivanja obaju čudesa [scena s carem Kaljanom zabilježena je i samostalno], nije poznato. U svakom slučaju nema za to potvrde prije 16. st. Osim brojnih fresaka i ikona autor bilježi slike izvedene u najjednostavnijoj tehniči u novogrčkim, bugarskim i srpskim "pučkim knjižicama" u kojima je događaj sa slike ispričan na način narodnih priča.

Nadnacionalni značaj ovoga grčkog sveca-vitca, kojega su prikazi proši-

reni od Srbije do Libanona, potvrđuje i činjenica da njegova popularnost nije je-njala kod Bugara ni u vrijeme njihova naravnog preporoda u 19. st., jer Bugari nisu gledali u pobjedniku nad Kalojanom pobjednika nad Bugarima, nego pobje-dničku moć nad neprijateljem uopće.

Posljednje poglavlje [str. 57-78] Bischof Nikolaus von Myra als reitender Knabenretter [Biskup Nikola iz Mire kao jašuci spasilac dječaka] posvećen je sv. Nikoli, svecu veoma popularnom na Zapadu, i još više na Isto-ku. Svoje izlaganje započeo je autor vrlo detaljnim opisom likovnog unikata u prikazivanju sv. Nikole. Radi se o fresko slici iz 14. st. u selu Ramača u Šumadiji blizu Kragujevca na kojoj je prikazan sv. Nikola kako sjedeći na konju u biskup-skom ornatu odvodi sa sobom dječaka na zaprepaštenje njegovih gospodara, emira i njegove žene, koji sjede za stolom gdje ih je dječak-peharnik upravo posluživao kad je po njega došao sv. Nikola. Za tuma-čenje ove slike, o kojoj nije ništa našao u usmenoj tradiciji, obratio se autor ponovno legendarnoj literaturi. Analizira-jući suvremenu redakciju Čudesa sv. Niko-ле u Popovićevim Žitijima svetih [Beo-grad 1977], kao i neke grčke izvore, autor je našao čudo koje u glavnim crtama predstavlja opisana freska. Radi se o dječaku Vasiliju kojega su zarobili Saraceni dok je pribivao jutarnjoj službi Božjoj u svetištu sv. Nikole negdje na antiohijskom području, kamo ga je na hodočašće poslao otac [u srpskoj redakciji imenom Agrik]. Dječak je u ropstvu postao pehar-nik u kući emira, saracenskog vode [u srpskoj redakciji imenom Amina] na otoku Kreti. Slično kao i u čudu sv. Jurja [De iuvene Mytilenaeo], s kojim naše ima mnogo zajedničkih mesta, sv. Nikola vraća roditeljima, usred svečanosti koju su priredili njemu u čast, njihova sina odjevena u saracensko odijelo i s peharom u ru-ci. Tim je dakle čudom objašnjen motiv vraćanja iz ropstva, ali ne i motiv sv. Nikole na konju za koji autor nije našao predloška ne samo u bizantskoj nego ni u zapadnoj legendarnoj literaturi i slikar-

stvu. Takav jedinstveni prikaz sv. Nikole na konju nastao je najvjerojatnije pod utjecajem sličnih prikaza sv. Jurja i sv. Demetrija.

Zaključujući svoju studiju, autor je na kraju pokazao kako se motiv, koji se pojavio u vrijeme kad je s islamskim prodiranjem počelo odvođenje djece u ropstvo, pomalo gubi iz literature i slika-rstva kad je oslobođenjem balkanskih zemalja od Turaka ta tema prestala biti aktualna.

Kao ilustrativni materijal za svoju studiju, autor je na kraju donio 6 likovnih tabela od kojih su dvije u boji.

BISERKA GRABAR

Andrija Kačić Miošić, Razgovor ugodni naroda slovinskoga, 64. izdanje, Knjižnica zbornika "Kačić", br. 11, Split 1983, 539 str.

Kačićeva pjesmarica Razgo-vor ugodni naroda slovinskoga [1759] pojavila se u svečanom i masivnom 64. izdanju da postane: "Knjiga za počasno mjesto u svakoj našoj kući", kako je pisalo na nekom ovitku kojim se reklamirao pučki best-seller hrvatske književnosti. Knjiga je opremljena za porodično postolje, bogato ilustrirana u tvrdom uvezu, kartonskom i platnenom, za njom je razdoblje rascvata popularnosti, deseci "potrošenih" izdanja, dok se na terenu i nadalje mogu snimiti pjesme iz "libra" u njihovom usmenom književ-nom optjecaju.

64. izdanje pokazuje da se Kačićeva pjesmarica pretvara u svečani književni suvenir koji bi trebao krasiti porodično postolje, ali više se ne troši na način karakterističan za razdoblje rascvata Kačićeve pučke književne popularnosti. Funkciju suvenira ovo će izdanje imati osobito u domovima naših iseljenika ko-jima kontakt s književnom i jezičnom